

Fra bondedreng til landsbylærer

Et levnedsløb belyst gennem dokumenter

Af Rud. Lave

Den skelsættende lov af 1814 om en omordning af skolevæsenet på landet og den efterfølgende lov af 1818 om en seminarieuddannelse af lærerne var en fortsættelse af lovgivningen om de store landboreformer i slutningen af 1700-tallet. De ansvarlige myndigheder indså, at uden bedre oplysning ville man ikke kunne opnå de mål, man havde sat sig. Danmark var et land, hvor hovedparten af befolkningen var bønder, derfor var landboreformerne og oplysningen på landet afgørende for hele landet.

Ved gennemførelsen af disse love skabtes bogstavelig talt *en ny lærertype: landsbylæreren (skolelæreren)*. På grund af hans nære tilknytning til kirken benævnedes han som regel officielt Kirkesanger og Skolelærer. Senere overtog mange af disse skolelærere degneembedets funktioner, og i befolkningen kaldtes de ofte degne. Nogle lærere var velegnede, andre ikke, nogle mødte velvilje og forståelse fra befolkningens side, andre ikke.

Et kardinalpunkt i lovgivningen om læreruddannelsen var dette: *den, der skulle undervise børn og unge af bondestanden, skulle selv være udgået af denne stand*, og uddannelsen på seminariet måtte ikke fjerne ham fra landsbylivet. Det betonedes i loven, at seminaristerne »ei skulde dannes til lærde Videnskabsmænd«, men kun lære det, der var brugeligt og nødvendigt i en landsbyskole. Landsbylæreren kom således til at indtage en formidlende rolle mellem landbefolkningen og geistligheden, der repræsenterede den akademiske stand; han blev en afgørende faktor i oplysningstidens mønster for højnelse af landbefolkningens åndelige og materielle niveau.

Flere landsbylærere fra den tid har skrevet deres *erindringer* i dagbogsform eller som selvbiografier, således at man ser lærernes levestandard indefra – med de forbedringer for erindringsforskydning eller digterisk fantasi, som man må tage – men absolut meget værdifulde, f.eks. Knud Ottosens »En landsbylærer ser tilbage« 1977 og Severin Weiersøes »En jysk drengs dagbog«.

Den her foreliggende skildring er derimod *dokumentarisk*, set udefra. Dens fordel er dens autenticitet, dens mangler de kronologiske lakuner, idet dokumenter, breve og forordninger spænder over mange års begivenheder. De er rettet til den pågældende lærer, som regel ikke skrevet af ham. Blandt papirerne findes dog også en del personlige, ret sporadiske, optegnelser i et blåt hefte i stilebogsformat, hvori læreren selv har beskrevet visse hændelser i sit levnedsløb, samt breve og udførlige afskrifter af digte m.v. Gennem disse optegnelser får man et ret fyldigt indtryk af personen.

Denne skildring vil dokumentere forhold, der var typiske for den tids lærere: den unge mands oplæring hos sognepræsten, tidlig undervisningspraktik, seminaristens

huslærerstilling; skolelærerembedets afhængighed af kirken og dens autoriteter og lærerens økonomiske forhold: naturalieøkonomien og den private jordlods erhvervelse.

Den lærer, der gennem sit levnedsløb har opbevaret og ved sin død efterladt sig de dokumenter, der er grundlaget for denne fremstilling, hed

Lauritz Brahe Christensen

Han var født 1813 i Tirstrup, Randers Amt, det sogn, som i vor tid har givet navn til Danmarks næststørste lufthavn. Sognet ligger ved landevejen mellem Århus og Grenå.

Lauritz var den fjerde og yngste søn af gårdejer og sognefoged Christen Lave (1767-1854) og hans hustru Karen Jensdatter Brahe. Begges forældre var fæstebønder i Tirstrup, der hørte under Baroniet Høgholm. Lauritz fik naturligvis sit efternavn Christensen efter faderen Christen, sådan som skikken var. Melleminavnet Brahe fik han fra moderens slægt, en borgerlig slægt med navnet Brahe.

Lauritz Brahe Christensen, f. 1813 i Tirstrup. Lærer i Thøstrup. Død i Aarhus 1898

Christen Lave blev gift med Karen Jensdatter i året 1800. Da var landboreformerne i fuld gang, og han var en af dem, der greb chancen for at købe sin fæstegård og blive *selvejer*. I løbet af nogle år fik han oparbejdet et ret stort og solidt gårdbrug og købt yderligere jord til, således at han på den tid, da den yngste søn Lauritz gik på seminariet 1831-33, ejede en gård på ca. 150 tdr. land. Han var altså en af dem, for hvem *landbolovene havde betydet en bedre tilværelse som fri bonde og en lovende fremtid*.

Om Lauritz Brahe Chr.'s barndom vides næsten intet. Foruden hans dåbsattest i kirkebogen og en vaccinationsattest, en »Koe-koppe-Indpodningsattest«, findes der ingen dokumenter fra hans barndom. Men ved hans konfirmation i 1828 har præsten givet ham skudsmålet »Udmærkede Kundskaber og udmærket Opførsel«.

Det unge menneske

Det ser ud til, at den halvvoksne unge Lauritz allerede et årstid efter konfirmationen har haft mod på at uddanne sig til lærer. Han finder lejlighed til at anvende sine gode kundskaber og øve sig i undervisningens kunst i en skole på Helgenæs, nogle mil syd for hans hjemsgn Tirstrup. Han har åbenbart klaret opgaven godt. *Sognepræsten giver ham dette skudsmål:*

»Det unge Menneske, Lauritz Christensen af Tirstrup, som har bestyret Undervisningen i Stødov Skole på Helgenæs de tvende sidste Vintre, kan jeg med Sandhed give det bedste Vidnesbyrd –.

Han er af Naturen velbegavet, har allerede god Kundskab og er velskikket til at meddele andre den. Flid og Paaagtsomhed har han og stadigen vist, og Børnene har under hans Undervisning gjort god Fremgang; han synger godt og har ret Gave til at forestaa Sangen i en Kirke. Som det sømmer sig et sædeligt og skikkeligt Menneske har han stedse forholdt sig.

For at fuldende sin Dannelse til Skolelærer agter han nu til Efteråret at gaa ind paa *Det kgl. Seminarium i Lyngby*,* hvor jeg paa Grund af det Anførte giver mig den Frihed at anbefale ham til hans Foresatte, ligesom og til alle Andre, der i Fremtiden kunne og ville befordre hans Vel«.

Helgenæs Præstegaard d. 14. Juni 1831
I Boserup

Af en senere skrivelse, en anbefaling, som Lauritz Brahe får fra sognepræsten i Tirstrup, pastor Ditlev Ludvig Oest, i anledning af, at han nu, i 1835, søger embede, fremgår det, at pastor Oest har forberedt det unge menneske til optagelse på seminariet i Lyngby. Anbefalingen giver udtryk for det samme syn på den unge mand, som pastor Boserup har bevidnet: en fast overbevisning om hans dygtighed og egnethed for lærergerningen.

At han har klaret sig godt på seminariet, fra efteråret 1831 til han tog sin afgangseksamen i sept. 1833, vidner hans eksamensbevis om. Han bestod med hovedkarakteren »meget duelig« og med vidnesbyrd om »eksemplarisk Vandel«.

* Lyngby – en landsby i nærheden af Grenå.

**L. Brahe Christensens eksamensbevis
fra seminariet i Lyngby**

»De Seminaristen Lauritz Brahe Christensen ved Dimissions Examen den 10.11.12.13. Sept. 1833 tildelte særskildte Charakterer for hver Videnskab:

1. Religions-Kundskab	meget godt +
2. Bibelhistorie	udm. godt
3. Bøglæsning	meget godt
4. Skjønsskrift	meget godt
5. Dansk Grammatik	meget godt
6. Dansk Stil og Retskrivning	meget godt
7. Regning uden skrevne Taltegn	meget godt
8. Tavleregning	meget godt +
9. Historie	meget godt +
10. Geographie	meget godt
11. Instrumental-Musik	godt
12. Catechisation og andre praktiske Prøver paa at undervise Børn	udm. godt
13. Duelighed til at forestaae indbyrdes Undervisn.	meget godt
14. Gymnastik	meget godt
Sang	meget godt
Sang i Kirken kan han som Forsanger	godt forestaae
Orgelspil kan han ikke forestaae.	

(underskrevet) ... Plesner

Brahe skriver i sit »Erindringshefte« et sted. »Fra Seminariet 1833 kom jeg som *Huslærer* til Frederiksdal (en større gård lidt nord for Lyngby, ved den sydlige bred af Kolindsund, dengang en indsø) hos Hr. Høyer, for hans 2 Sønner Knud og Peter. Til Madam Høyers Fødselsdag d. 6. Marts 1835 skrev jeg nedenstående Digt, som Børnene overrakte deres Moder:

Hvor venlig tilsmiler os Glæden i Dag,
Naturen selv istemmer Sangen.
Hør Fuglenes Quidren, den vækker Behag,
Alt Hjertet det rører ved Klangen«
etc. etc. i flere vers

Hele naturen kaldes til vidne om denne højtidsdag, i en hyldest, som sikkert har fremkaldt den dybeste rørelse i familien. En ung, lyrisk stemt huslærer gør en indsats for at opnå velvilje hos sit herskab. Digtet er formet i tidens svulstige stil, og indholdet er præget af den pietistiske fromheds idealer. Det er måske Brahe C.'s første lejlighedsdigt, senere bliver han mere ferm til at digte.

Lyngby Seminarium – før 1859. Tegnet af Sigvarius Højer, der var lærer ved seminariet (Grenaa Egnsarkiv)

I sidste vers når han de store højder:
Ved Hymens Baand forenede
O Fader, Moder vandre De (I)
I Eders Dal saa fro og lykkelige.
Til sidst Gud ta'r Dem til sit Rige«.

Ved Folketællingen i feb. 1834 bor Brahe på Frederiksdal og dateringen på hans lejlighedsdigt viser ham stadig som boende på gården. Men han søger naturligvis et fast lærerembede.

D. 25. jan. 1835 får han *en varm anbefaling* fra pastor D.L. Oest i Thistrup, som i sin tid havde forberedt ham til seminariet. Det må nok siges at være et typisk træk for den tid, at det er sognepræsten, der forbereder det unge menneske til optagelse på et seminarium. Pastor Oest roser ham for den alvorlige flid, hvorved han har benyttet sine »heldige Anlæg«, for hans åbne og velvillige karakter og hans levende interesse for det fag, hvortil han har valgt at danne sig, samt for hans solide kundskaber og heldige gaver til at omgås og undervise børn ...

I juni samme år indhenter Brahe også en udtalelse fra seminarielærer N.B. Krarup om sin uddannelsestid på seminariet fra 1. okt. 1831 til sept. 1833. Han roses for gode naturlige anlæg, for flid og for et sædeligt og beskedent forhold.

Også sognepræsten i Lyngby, N. Sidenius, giver Brahe sin anbefaling på grundlag af sit kendskab til ham fra hans huslærertid i Lyngby Pastorat. Ved de halvårslige eksaminer har han lært ham at kende som en »duelig Ungdomslærer« og et sædeligt, beskedent og retskaffent menneske.

I maj 1836, mens Brahe endnu ventede på at blive indsat i sit første lærerembede, indtraf en begivenhed, der gjorde dybt indtryk på ham: Sognepræst Ditlev Ludvig Oest i Thistrup døde pludseligt. Brahe skriver:

»Den elskelige Pastor Ditlev Ludvig Oest, Sognepræst til Thistrup og Fuglslev Menigheder, har forberedt mig til seminariet. Han var elsket og agtet af alle, som kendte ham. Han døde i en alder af 35 år og blev begravet i Thistrup d. 17. Maj 1836. Pastor Worm, den Tid Præst i Hyllested, skrev 2 Psalmer, som vi sang i Kirken efter forudgaaet Øvelse i Hyllested Præstegaard«.

Psalmerne lyde saaledes: (før Talen)

1. Hærskarers Gud, som alt opfylder,
omfatter alt med Kjærlighed,
en støvklædt Aand kun svagt dig hylder,
blot anes kan din Herlighed,
Du spreder Lys på Klodens Zoner,
Du over Himles Himle troner ... (herefter endnu 2 vers)

Vi ser her den unge seminarist i funktion som kirkesanger. Sammen med andre (formodentlig degnene i Tistrup og Hyllested) er han med til at forberede og tilrettelægge salmesangen ved begravelsen. Begivenheden er beskrevet i det omtalte blå hefte.

I Brahe Christensens private optegnelser har man en kilde til beskrivelse af hans person og virksomhed som lærer og kirkesanger gennem mange år. De findes i det nævnte »blå hefte«, mere end 60 sider. Indførelserne er ikke kronologisk ordnet, – de senest daterede er fra 1895, godt et par år før hans død i Aarhus i 1898, de første er fra 1835, fra hans huslærerperiode.

Indholdet er meget forskelligartet: hans egne lejlighedsdigte til fødselsdage og lignende festligheder, mindedigte, hyldestdigte o.l.

Men den største del af indholdet består af afskrifter, med pæn og sirlig skrift, af samtidige digteres produktion. Mange af digtene er mindedigte over afdøde personligheder. Anledningerne til disse digte er omhyggeligt angivet:

Ved afsløringen af Steen Blichers monument i Randers d. 5. juli 1891 skrev L.T. Thorup hele to digte, som her er afskrevet. Ved præsten Wilhelm Birkedals død i 1892 to digte af Morten Eskesen og H.K. Brandt. En prolog af Erik Bøgh ved indvielsen af en bronceafstøbning af en af Thorvaldsens statuer. »For Digteren H.C. Andersen rejstes i Chikago et Monument. Forfatteren R. Fugls Prolog fremsagdes. Den lød saaledes: ...« (5 vers)

Over oberst Enrico Dalgas findes der her 3 digte afskrevet. Hedens Oberst benævnes han her. Steen Blichers velkendte digt, »Ud går du nu på livets vej«, nu ofte sunget ved skoleafslutninger, er også gengivet her som »et utrykt Digt af Steen Bli-

cher«. Det mest interessante ved dette er, at afskriften indeholder 3 vers udover de almindeligt kendte, d.v.s., at man sandsynligvis her har den oprindelige affattelse af digtet. Hvorfra Brahe C. har denne version, vides ikke. Blichers lange, underfundige »kjædebrev« til en god ven er også afskrevet in extenso.

Det første skolelærerembede

Med en god afgangseksamen fra seminariet og yderligere udrustet med de tre nævnte anbefalinger fra en seminarielærer og to sognepræster var Brahe godt kvalificeret som ansøger til et skolelærerembede. Han søgte embedet i Ebdrup, nogle kilometer nordvest for hans fødesogn Tirstrup, og i juni 1836 blev han antaget som »Kirkesanger og Skolelærer i Ebdrup under Colind Pastorat«. Han modtog:

Kaldsbrev fra Skoledirektionen i Randers Amt:

VILHELM CONRAD LORENTZ,
DERES KONGELIGE MAJESTATS KAMMERHERRE OG AMTMAND OVER
RANDERS AMT, HENRICH HAAR, PROVST FOR SØNDER MOLS OG ØSTER
LIISBERG HERREDER UNDER RANDERS AMT OG SOGNEPRÆST TIL SKJØD-
STRUP OG ELSTED MENIGHEDER I AARHUS STIFT

gjøre vitterligt:

Da Biskoppen over Sjællands Stift haver kaldet og beskikket hidtilværende Kirkesanger og Skolelærer i Ebdrup, Daniel Andreas Carl Just til at være Kirkesanger og Skolelærer i Ude Sundbye, Fredriksborg Amt, så udnævner vi efter den Rettighed os tilkommer, ifølge Skoleanordningen af 29. Juli 1814, Cap. 7 §50 49, Littra D, Seminarist Lauritz Brahe Christensen, der i September Maaned 1833 underkastede sig Dimissionsexamen paa det Kongelige Skolelærer-Seminarium i Lyngbye og erholdt Hovedkarakteren Meget duelig, til herefter at være Kirkesanger og Skolelærer i Ebdrup under Colind Pastorat.

Thi skal han dette sit Embede ei alene troligen forestaae, baade i Kirke og Skole, men og føre et saadant Levned, som anstaar en værdig Kirkesanger og Skolelærer. Fremdeles skal han være sine Foresatte hørig og lydig, ligesom og til rette Tider erlægge de paa Embedet hvilende Afgifter. Hvorimod han nyder de Indtægter, som med den approberede Plan af 2. Marts 1816 er tillagt dette embede.

Saasnart han haver modtaget dette vort Kaldsbrev, haver han for undertegnede Skoledirektions geistlige Medlem at aflægge den befalede Eed, hvorefter han ansøger for Stiftets højærværdige Biskop Collats paa sit Embede.

Til Bekræftelse under vore Hænder og Segl,
Skoledirektionen for Sønder m.fl. Herreder i Randers Amt, den 22. Juni 1836.

W. Lorentz – Henrich Haar.

Tilføjelse:

Efter i Dag for mig her i Skjødstrup Skole at have afgivet Prøve på Duelighed til at forestaa alt som Embedet kræver, haver Seminarist Christensen her tillige for mig aflagt den befalede Eed.

Skjødstrup, d. 1. Juli 1936. Haar.
Yderligere påtegnet: d. 27. Juli 1836 af
Biskop J. Paludan Müller
Aarhus Bispegaard.

Straks derefter giver biskoppen sin godkendelse, »Collatsen« dateret samme dag som skoledirektionens kaldsbrev. Hermed giver kirken sin bekræftelse og velsignelse af L. Brahe Christensens ansættelse i embedet som »Kirkesanger og Skolelærer for Ebdrup Menighed og Skoledistrikt«. Man bemærker rækkefølgen i titlerne. Brahe formanes indstændigt til »Dette sit Kald og Embede troligt og forsvarligt at forrette, sit Hus og Embede christelig og anstændigt at fremdrage og sine Foresatte hørig og lydig at være og i alle Måder at rette sig efter Hans Kongelige Majestæts allernådigste Love og Kirkens Anordninger »allerunderdanigst« overholde.

Således har da kirken sagt det sidste og afgørende ord i denne sag, og derefter er Brahe Christensen af de foresatte myndigheder indsat i sit embede. Det blev imidlertid ikke et embede, der tilfredsstillede Brahes ambitioner.

Skolelærer og kirkesanger i Thøstrup

Der foreligger ikke noget dokument eller privat brev fra hans tid i Ebdrup, som kan give nogen konkret oplysning om hans embedstid der, men man kan jo gisne om årsagen til, at han så hurtigt søger nyt embede. Han var i november 1839 i Tirstrup kirke blevet gift med en gårdmandsdatter fra Attrup, Jensine Dorthea Pedersdatter, og deres første barn, en datter blev født i 1840. Embedet har rimeligvis været for dårligt lønnet og boligen for ringe for en lille familie.

I hvert fald var Brahe straks interesseret, da han erfarede, at embedet som kirkesanger og skolelærer i Thøstrup på grund af dødsfald var blevet ledigt i 1841. Han skrev derfor til sognepræst Ch. la Cour i Thøstrup-Nimtofte pastorat og udbad sig oplysninger om dette embedes forhold. Pastor la Cour svarede ham straks, allerede d. 26. feb. 1841, venligt og imødekommende.

Pastor la Cour begynder sit brev således:

»Gode Christensen

Det er mig en fornøjelse at meddele Dem den ønskede underretning om Thøstrup Skolelærerembede, og dobbelt vilde det fornøje mig, om De ved min beskrivelse måtte lade Dem bevæge til at søge det. Efter planen nyder læreren i Thøstrup 6 tdr. rug og 10 tdr. byg in natura og 20 tdr. byg efter capitelstaksten foruden 10 rigsdaler som kirkesangerløn, en god jordlod tæt ved skolen på omtrent 6 tdr. land (måske mere), et tilstrækkeligt kvantum tørv (48 læs) og anordningsmæssig fourage osv. osv. ...«

Yderligere tilføjes: Offeret haves nu under afkorting og beløber sig omtrent til 20 a 25. rdl.

Brevet slutter med et tilsagn om at give yderligere oplysninger om dette ønskes og med en hilsen til »den gode provst Høvring, som De med ærede familie bedes ven-skabeligt hilse fra

Deres Ch. la Cour.

Brahe Christensens ansøgning om skolelærer- og kirkesangerembedet i Thøstrup giver det ønskede resultat. Han modtager sit

Kaldsbrev fra biskoppen i Århus

»Jens Paludan Müller, biskop over Aarhus Stift, Kommandør af Danebrog og Dannebrogsmænd gør vitterligt, at jeg herved kalder og beskikker hidtil værende Kirkesanger og Skolelærer i Ebdrup Lauritz Brahe Christensen, som i Marts 1833 er dimitteret fra det Kongelige Skolelærerseminarium i Lyngby med Hovedkarakteren Meget duelig, til herefter at være Kirkesanger og Skolelærer for Thøstrup Menighed og Skoledistrikt«.

Derefter følger biskoppens formaninger om at forestå embedet »med Flid, Troskab og Stilfærdighed ... med fornøden Taalmodighed, Bliched og Sagtmodighed ... med Tillid og Hengivenhed, saa Forældrenes Agtelse og Kærlighed kan vindes og befæstes«. Kløge ord.

Angående undervisningen indskærper biskoppen, at læreren skal overholde alle love og anordninger, i særdeleshed anordningen af 29. juli 1814 og den dermed forbundne instruks, såvel som »de for den indbyrdes Undervisningsmethode allernaadigst approberede Bestemmelser, foruden de med Plakaten af Juni 1828 allerunderdanigste Befalinger angaaende den gymnastiske Undervisning.«

Desuden maa han »vederlægge de paa Embedet hvilende Byrder og Afgifter, som ere eller herefter vil blive paalagte, og navnlig *Pension til Formandens Enke*, saafremt en saadan bliver fornøden«.

Sluttelig beder biskoppen sognepræsten Ch. la Cour om at indsætte Brahe Christensen i hans embede.

Den 1. maj 1841 ankommer Brahe med sin kone og en datter på 4 år til Tøstrup. Enken efter den afgåede lærer er endnu ikke flyttet ud af lærerboligen, og den nye lærerfamilie må vente nogen tid med at flytte ind, da lejligheden trænger til reparation.

Den 21. maj besøger la Cour skolen og skriver: »Øverste Klasse var idag i Skole, og det var mig en Fornøjelse at se den gode Orden, med hvilken Undervisningen gaar. Ogsaa havde Forsømmelserne været ganske ubetydelige, saa man, om det saaledes kan vedblive, kan vente sig nogen Frugt af den Sommerskolegang«.

I tiden juni-november besøger præsten skolen 4 gange, og den 23. december noterer han: »... Og jeg havde den Fornøjelse at finde Skolegangen meget stadig«.

Et privat gårdbrug

Bondesønnen Lauritz Brahe Christensen har nok, ligesom de fleste andre i slægten, haft en naturlig trang til at eje jord. Hans to ældste brødre var allerede i årene 1833-34 blevet gårdmænd i Hyllested, nabosognet til Tirstrup, og i 1839 overdrog hans far fædrenegården til den tredje søn. Samtidig fik så de andre brødre hver en obligation på 350 rigsdaler.

Således blev det muligt for den yngste søn, skolelæreren, allerede i efteråret 1842 at købe en lille jordlod på 2 tdr. hartkorn med et beboelseshus, formodentlig nær ved skolelodden, så han kunne drive de to jordlodder sammen.

Skødet på den nye jordlod blev underskrevet d. 14. nov. 1842, købesummen var 200 rigsdaler. Købekontrakten, der var oprettet før skødet, indeholdt strenge forpligtelser for køberen, især angående *en aftægt*, som skulle ydes til et ægtepar, der skulle blive boende i gårdens bygninger. Den skulle gælde indtil det yngste barn havde opnået sit 15. år. Foruden brugsretten til huset, haven og brønden skal køberen »levere Beboerne til Underhold« rug, byg, boghvedegryn m.m. og »fodre og græsse samt tøjre for dem forsvarlig en Koe og fire Faar«. Han skal levere dem de fornødne tørv til brændsel og »aarlig kjøre for dem 2 Reiser til Rønde Kro og tilbage for at hente Levnedsmidler. I Sygdomstilfælde er han forpligtet til at besøge den fornødne Pleie for dem.« Aftægtsfolkene beholder første prioritet i gården, således at den ikke kan sælges eller bortlejes.

Det har øjensynlig ikke været uden store omkostninger og forpligtelser for skolelæreren at erhverve denne ejendom.

Brahe Christensens økonomiske forhold

har været ret gode. Foruden sit skolelærerembede var han kirkesanger i Thøstrup og Nimtofte, og desuden ejede han siden 1842 sin private jordlod. I 1845 holdt han to tjenestefolk: en mand på 46 år og en pige på 20 år. Han havde da selv 3 børn: en pige og 2 drenge. Den ordinerede løn for embedet var 296 rigsdaler og 44 skilling, dertil kom de 20 rigsdaler for hans kirketjeneste, samt et ubestemt beløb som »offer« fra

beboerne. Endelig brændsel og fourage, og naturligvis fri bolig. Denne beskrives i 1859 som ny, smuk og rummelig, nær ved kirken.

Fra 1861 får Brahe adskillige gange bevilget *penge til aflønning af en hjælpe-lærer*. Man må antage, at hans helbred nu ikke længere er så godt. I en skrivelse fra provsten, E. Koch i Gjerrild, meddeles det ham, at han godt må udbetale det bevilgede beløb til hjælpelæreren, til trods for at denne ikke er seminarieuddannet. I 1862 og 1864 får han igen en sådan bevilling. I 1864 betalte Brahes ældste søn en sum penge for at en anden aftjente hans værnepligt, om hvilket var fuldt lovligt. Reelt var det faderen, der afholdt udgifterne til »stilleren«.

En skrivelse af 2. jan. 1862 fra »Direktionen for Livrente- og Forsørgelsesanstalten af 1842« i København viser, at Brahe nu tænker alvorligt på at sikre sin kones velfærd, i tilfælde af at han selv skulle gå bort først. Ved et kapitalindskud optages hun i den nævnte forsikring. Hun er 43 år gl., han selv 49.

I april 1862 giver Randers Amts Skoleraad sit samtykke til dette, som naturligvis skal meddeles ham gennem provsten. Direkte henvendelser til læreren fra de foresatte myndigheder synes ikke at kunne finde sted.

Brahe Christensen som degn

Ved sin tiltræden af embedet som kirkesanger og skolelærer har Brahe Christensen naturligvis også måttet påtage sig den rolle, som fra de ældste tider har været degnens, og som helt op i begyndelsen af det 20. århundrede har været udøvet af danske landsbylærere: *at være en slags lederskikkelse ved befolkningens fester og kirkelige begivenheder*. Han har været med ved barnedåb, i kirken og i hjemmet, han har holdt taler ved bryllupper, konfirmationer, begravelser og private fester osv. Efter det kendskab, man får til Brahe efter de mange dokumenter, anbefalinger og private oplevelser, kan man skønne, at denne rolle ikke har været ham ubehagelig, tværtimod.

»Ved en Gårdejers syttenårs Bryllupsdag« skriver han et langt religiøst præget digt. Der er også to »sange til Høstgilder med Tak til Gud for hans rige Gaver«.

»Ved et Barselgilde læses fra Bords« lyder en overskrift over en versificeret tale. Den begynder således:

»Se tiden heniler, se Dagene gaa,

Og Slægter forsvinder, og Slægter forgaa ...«

Men de højtidelige vers bliver snart mere muntre:

»... Og da vor Flaske og Kande staar/ til Randen fyldt med den ædle Taar/ Og da vor Kjælder forsynet er/ Tobakken smager, Musikken er kjær, Saa bydes Gjæsterne, een og hver/ at holde ud til sildigt her – Og i Morgen atter at møde«.

Et barselgilde med lystighed og vin – som fejres i to dage!

Af hans optegnelser mærker man tydeligt *den religiøse baggrund* for hele undervisningen. Han har f.eks. optegnet en »Morgenbøn i en Skole« – hans egen eller en andens? »Kjære Gud og Fader i Jesu Kristi vor Herre! Atter møde vi her i Skolen for Dig med Taknemmelighed, Kjærlighed og Tillid; thi vi takke Dig, fordi Du saa naadelig har bevaret os og holdt Din beskærmende Haand over os i Nattens Stund ...«

En tale til børnene ved skoleårets slutning

»Elskelige unge Venner! Saa er da atter den Tid kommen, da Skolen sender sine ældste Børn som modne ud i Livets store Skole, for i den at lære noget mere, for at bygge videre på den Grundvold, som her i Skolen er lagt. Vi har hørt, at Skolen bliver af Gud betragtet som en Helligdom ...«

Og han udbreder sig iøvrigt over dette tema: Skolen som en helligdom, et tempel, hvor de unge forædles for at omplantes i Herrens vingård. Både børn og forældre bør betragte skolen som en helligdom. »Men tro dog aldrig, Børn, at I nu har lært nok. Ær ogsaa Skolen derved, at I holde vedlige, hvad I har lært. Og naar I møder Fristelser, da erindrer Eder de Lærdomme, I har modtaget ...«

Endelig formaner han dem til flid, til lydighed mod deres Øvrighed og foresatte, til troskab mod konge og fædreland.

Og han slutter saaledes:

»Og idet jeg da byder Eder mit kjærlige Farvel, ønsker jeg Held og Lykke og Himlens Velsignelse over Eder alle.

Amen.«

Talen er udateret, men det forekommer sandsynligt, at det er hans egen afskedstale til skolebørnene i Thøstrup.

Afsked og otium

Der foreligger ikke noget officielt dokument for Brahes afsked fra skolevæsenet. Derimod findes der et brev, dateret 25. april 1867, tilsendt ham gennem provsten, hvori det oplyses, at *Sogneforstanderskabet*, på grund af dets utilfredshed med hjælpererordningen, der har været for ustadig, nu ville anbefale hans afskedigelse med pension. Han opfordres til selv at skrive en afskedsbegæring.

Provsten, der altid har vist Brahe stor respekt og venlighed, skriver i slutningen af brevet:

»Idet jeg må meddele Dem dette, skal jeg kun tilføje, at Direktionen påskønner den Nidkærhed og Dygtighed, hvormed De har røgtet Deres Embede, saalænge Gud gav Dem Kræfter dertil«.

Gerrild Præstegaard, d. 25. April 1867.

Paa Amtmandens og egne Vegne,
E. Koch.

I et brev d. 4. Sept. 1867 bekræfter amtmanden, at amtsskoledirektionen er indforstået med dette. Brahe vil få sin pension fra *skolefonden*, men må dog først selv indsende sin afskedsbegæring.

Brahe må have fratrådt sit embede i 1868 eller 1869 og være flyttet ud af lærerboligen, men ifølge folketællingen af 1870 bor han stadig i Thøstrup med sin kone, en datter og en ung pige i huset, måske i stuehuset til den ejendom, han købte i 1842. Han betegnes nu som *gårdmand*.

Det vides ikke, hvilken sygdom der har plaget Brahe i hans sidste embedsår, så

han måtte holde hjælpelærer, men tilsyneladende er han straks efter afskedigelsen igen aktiv.

Ved en lånekontrakt af 18. dec. 1868 får han et lån på 1100 rigsdaler fra sin kones broder, gårdmand Jens Pedersen i Attrup med 1. prioritets pant i hans ejendom i Thøstrup, der er på 1,8 tdr. land.

Et så stort lån har sandsynligvis været bestemt til køb af fast ejendom, måske et hus? Han må have haft gode indtægter, for i dec. 1877, ni år senere, kan han indløse restgælden.

Han må have haft visse planer om nye aktiviteter i sine pensionsår, for han er nu igen, ligesom i de yngre år, meget ivrig efter at skaffe sig anbefalinger; der foreligger tre: fra en embedsmand ved herredskontoret i Grenaa, fra en sognerådsformand og en præst. I disse rosende udtalelser betones hans indsigt og dygtighed i det landbrugsfaglige, hans nøjagtighed, pålidelighed, administrativ dygtighed og almindelig agtelse. Om han har opnået det hverv, han stilede imod, har det hidtil ikke været muligt at få oplyst.

Det er meget naturligt, at der efter hans embedsfratrædelse ikke foreligger mange dokumenter. Det vides, at han i årene ca. 1880-1898 levede i Aarhus sammen med sin kone og datter.

I sommeren 1884 skriver Brahe Christensen og hans hustru Jensine Dorthea deres *testamente*, hvori de bestemmer, hvad deres børn: to sønner, der er lærere, og en ugift datter Kathrine, skal arve: en lille kapital, bohøve, sølvtøj, møbler, senge, gangklæder m.m. Datteren skal forlods have 2000 kr., da de to sønner har fået deres læreruddannelse betalt. Otte år senere ændres testamentet således, at datteren, der nu er 40 år gammel og formodentlig ikke mere har mulighed for at blive gift (»forsørget«), får alt, hvad forældrene efterlader sig af penge. De anbefaler hende at sætte pengene ind i en livsforsikrings- eller forsørgelsesanstalt.

Blandt Brahes papirer findes også nogle *breve*, som han har skrevet til sin yngste søn, Christian Carl Christensen i årene 1896-97, kort før sin død. Sønnen var lærer i Lyndby ved Roskilde fjord og havde en skolelod samt et stykke forpagtet jord, som han dyrkede. Brevene viser, at den gamle stadig er interesseret i landbrug. Han spørger til sønnens økonomi og vil gerne have besked om, hvordan høsten går på Sjælland.

Både han og hustruen mærker den tiltagende alders besværligheder, og den 31. jan. 1897 dør hustruen og begravs d. 5. feb. på kirkegården i Århus.

Knapt et år senere, den 5. jan. 1898, dør Brahe Christensen og begravs d. 12. januar i Århus. En landsbylærers liv var slut.

Ud fra de mange dokumenter og breve (kun få af dem er anvendt her) tegner der sig et billede af de typiske forhold, som Brahe og hans kolleger levede under. Han er dog nok kommet bedre igennem tilværelsen end mange af hans kolleger. Hans levnedsløb kan måske endda betegnes som atypisk.

Udgået fra et ret velstående hjem, velbegavet og flittig, har han hele tiden klaret

sig godt, både på seminariet og i sit lærerembede. Han har været ambitiøs og forstået at vinde overordnede og kendte folks agtelse og velvilje, hvilket blandt andet kommer til udtryk i de mange anbefalinger, han har skaffet sig. Hans religiøsitet og hæderlige vandel har sikkert præget hans skolegerning og givet ham et godt omdømme hos hans geistlige foresatte såvel som hos befolkningen.

Hans medfødte forkærlighed for landbruget og hans sans for materielle goder har gjort det naturligt for ham at erhverve og drive egen jord. Dette har sikkert bidraget til at give ham bedre økonomiske kår end de fleste andre skolelærere. Som ovenfor nævnt var han til det sidste interesseret i landbrug, selv efter et mangeårigt otium i en by.

Flere tidligere landsbylærere har sikkert opbevaret dokumenter, skrivelser og breve fra deres lærergerning i 1800-tallet, men denne samling er nok mere righoldig end de fleste. Kun en del af indholdet er behandlet her. En slægtning af Brahe Christensen bad mig tyde de mange med gotisk skrift udfærdigede dokumenter og ordne dem. Jeg fandt deres indhold interessant for landsbyskolens historie.

De gamle guldne dokumenters højtidelige præg, deres stempler og flotte gotiske skriftformer kan ikke gengives her, men den, der læser disse dokumenter kan fornemme lidt af »tidsånden« fra denne periode, der var så afgørende for vor landsbyskole.